

УДК [069.5:39] (477.53)

Белько Олег Олександрович
кандидат історичних наук,
науковий співробітник
наукового відділу виставок
Національного музею-заповідника
українського гончарства в Опішному,
молодший науковий співробітник
відділу керамології новітнього часу
Інституту керамології – відділення
Інституту народознавства НАН України,
завідувач редакційно-видавничого відділу
Полтавської обласної універсальної
наукової бібліотеки ім. І. Котляревського,
викладач вищої категорії
Полтавського музичного училища ім. М. Лисенка
(Полтава, Україна)
Belko.poltava@gmail.com

Oleh Belko
Candidate of Historical Sciences,
research fellow,
Scientific Department of Exhibitions,
The National Museum-Reserve of
Ukrainian Pottery in Opishne;
research associate,
Department of Modern Ceramics,
The Institute of Ceramology –
Branch of the Institute of Ethnology,
The National Academy of Sciences of Ukraine;
Head of the Editorial and Publishing Department,
Ivan Kotlyarevskiyi Poltava Regional Universal Scientific Library;
teacher of the highest category,
Mykola Lysenko Poltava Music School
(Poltava, Ukraine)

УКРАЇНСЬКІЙ ТРАДИЦІЇ – НОВЕ ЖИТТЯ

NEW LIFE TO UKRAINIAN TRADITION

Анотація

Дослідження присвячене будівництву будинку Полтавського губернського земства (нині – Полтавський краєзнавчий музей ім. В. Кричевського) та основоположникам музейної справи, які формували етнографічний відділ Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства.

Ключові слова: Полтавське губернське земство, краєзнавчий музей імені Василя Кричевського, відділ етнографії, гончарні вироби, майстри гончарної справи.

Summary

The article is dedicated to the history of the construction of the building of the Poltava *zemstvo* (local government) (now – Vasyl Krychevskiyi Poltava Museum of Local Lore), also to the founders of the museum, who formed the ethnographic department of the Natural-Historical Museum of the Poltava *zemstvo*.

Key words: Poltava *zemstvo*, Vasyl Krychevskiyi Museum of Local Lore, department of ethnography, pottery, masters of pottery.

Доки є небайдужі люди до історії рідного краю, його вікових традицій, не перерветься нитка духовності, що єднає минуле, сучасне й майбутнє.

У 1905 р. редактор першого українського демократичного часопису “Рідний край” (м. Полтава) Микола Дмитрієв писав: “Як заходжувалося Полтавське губернське земство робити для губернії дім, будинок, виникла думка збудувати його за стародавнім українським взірцем, щоб він мав у собі ознаки будівництва українського народу. Оздобити його хотіли так

само українськими візерунками, орнаментами, яких уже чимало відомо нашим малярам, художникам”¹.

Будинок Полтавського губернського земства (нині – Полтавський краєзнавчий музей ім. В. Кричевського) є унікальною пам’яткою архітектури. Архітектор Василь Кричевський створив ансамбль, в якому органічно переплелися традиції народного будівництва, конструктивні форми, чудові українські орнаменти. Таке поєднання вилилося у значну споруду в українському модерні, що стала своєрідним символом нового стилю. Торік будинку Полтавського губернського земства виповнилося 110 років.

“Може, управа й художник Кричевський зробили чимало помилок. Але ж вони проклали першу борозну нової незвіданої ниви, яка повнить тих, у кого є почуття до української духовної творчої сили...”².

Однією з характерних рис будівлі Полтавського земства є його колористичне вирішення – керамічний декор. Фасади у первісному варіанті були облицьовані керамічною плиткою пісочного кольору з червоно-коричневим орнаментом на першому поверсі. Проте, після відбудови будинку плитки такого кольору для міжвіконних простінків та бордюру в нижній частині стіни не знайшлося і ці частини фасаду просто пофарбували. Тож на зібранні науковців, архітекторів обговорювалося питання щодо необхідності відновлення первісного вигляду фасадів, заміни пофарбованих плиток полив’яними.

Найскладнішим, як зазначили фахівці, було перекриття даху. Зважаючи на поняття гармонії – провідний постулат В. Кричевського – увагу було зосереджено на колірній гамі черепиці. Тональне розмаїття створювало враження, що колір творить форму. Під час спорудження будинку покриття його виконувалося під безпосереднім керівництвом В. Кричевського. Кожна черепичина розміщувалася за командами В. Кричевського із землі, які він віддавав кольоровими прапорцями, що відповідали відтінкам черепиці, котру треба було встановити на відповідні місця³.

Оскільки за проектом В. Кричевського дах будинку мав бути високим, виникла проблема з виготовленням полив’яної зелено-блакитної черепиці.

Протягом року на Мало-Будищанському заводі проводилися досліди з поливою. Попередньо на виготовлення 70 тис. стрічкової черепиці передбачалися кошти в сумі 12 700 руб.⁴. Проте, через технологічні складнощі на заводі, полив’яну черепицю виготовити не вдалося⁵.

Для зовнішніх стін потрібна була спеціальна облицювальна цегла з оздобленням кольоровими візерунками. В межах Російської імперії не виготовляли потрібної для полтавської споруди ані черепиці, ані цегли. Такий матеріал можна було придбати тільки за кордоном, а це для губернського земства коштувало б надто дорого. Проблему змогли вирішити влітку 1904 р., коли відомий кераміст Петро Ваулін з підмосковного с. Абрамцева почав працювати викладачем Миргородської художньо-промислової школи ім. М. Гоголя. Разом із архітектором В. Кричевським він відвідав м. Опішне, де у місцевих майстрів знайшов чимало самобутньої справжньої художньої творчості, але, на жаль, та швидко зникала... У записці до земської управи П. Ваулін радив саме в Опішному виготовити необхідну кількість майолікових плиток для облицьовування земського будинку. В серпні того ж року в Опішному відновила свою діяльність гончарна майстерня. Гончарі за 2,5 місяці виробили 56 400 шт. потрібної цегли, 986 шт. квадратних та трикутних полив’яних і вкритих рисунком плиток. З весни 1905 р. під керівництвом П. Вауліна почали виготовляти для земського будинку 24 458 полив’яних плиток для інтер’єрів. 15 майолікових гербів повітів Полтавщини, 12 майолікових панно для облицьовування фасадів, 60 тис. облицювальної цегли. Колишні вихованці Миргородської художньо-промислової школи ім. М. Гоголя в Опішному відлили 39 тис. плиток білого, синього і зеленого кольорів для сіней, вестибюля і зали для загальних земських засідань. Саме тут було виготовлено й полив’яну черепицю.

На Покрову 1908 р. земський палац у Полтаві було освячено.

За словами історика українського мистецтва Володимира Січинського: “палацова споруда в Полтаві настільки оригінальна й своєрідна, наскільки оригінальна українська пісня, музика, література”⁶.

Серед тих, хто присвятив своє життя самовідданій праці для розвитку і збереження кустарництва, були Михайло Олександрович Олеховський, Кость Васильович Мощенко, Іван Андрійович Зарецький – плеяда науковців кінця XIX – початку XX ст., чийм розумом, подвижницькою та благочинною діяльністю творився літопис Полтавського краєзнавчого музею ім. В. Кричевського, якому виповнилося понад 120 років.

Завідувачем Природничо-історичного музею Полтавського губернського земства був призначений у 1891 р. М. Олеховський, кандидат природничих наук.

1 Белько О. О. Будинок Полтавського губернського земства: проблеми збереження і відтворення (з досвіду роботи земства з використання природних ресурсів краю) // Нове життя старих традицій: Традиційна культура в сучасному мистецтві і побуті: мат. Міжнар. наук. конф. в рамках V Міжнародного фестивалю українського фольклору “Берегиня” / за ред. проф. В. Давидюка. – Луцьк: ПВД “Твердиня”, 2007. – С. 505.

2 Шемчук В. Гарячий прихильник українського архітектурного стилю / Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивосвіт, 2003. – С. 300–304.

3 Негай Г. Тези виступу на “круглому столі” “Земський будинок і сучасні проблеми унікальних пам’яток архітектури” // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивосвіт, 2003. – С. 341.

4 Полтавское губернское земское собрание XLII очередного созыва (30 ноября – 8 декабря 1906 года). – Полтава: Типо-Литография Л. Фришберга, 1907. – С. 121.

5 Там же. – С. 119–120.

6 Ханко В. Будинок Полтавського земства: дещо з історії спорудження та функціонування // Полтава: архітектура, історія, мистецтво: мат. І наук. конф. “Вайнгортівські читання”, 27 листопада 2002 р. – Полтава, 2002. – С. 28.

1903 р. музей уже мав змістовну етнографічну колекцію предметів побуту, багатих мистецькими цінностями, особливу наповненість становили вироби гончарства. Пізніше про цю унікальну колекцію напише журналіст-мистецтвознавець Павло Безрукіх (нарис у 1926 р. надруковано у 5-ти номерах журналу “Жизнь искусства”): “Широко розвинуте в Полтавській губернії керамічне виробництво представлене тут рідкісним різноманіттям найцікавіших зразків: посуду, забавок, кахлів та дрібних кустарних примітивів... Уславленою витонченістю виробів і вигадливістю розпису посуду відзначається містечко Опішня Зіньківського повіту, причому головна й найцікавіша особливість цього виробництва – цілковита відсутність шаблону, а звідси широченний простір для творчої фантазії гончаря”⁷.

Уже на початковому етапі роботи закладу в основу діяльності було покладено два напрями: науковий і практичний, до останнього належав підрозділ – кустарний⁸. За пропозицією завідувача Київського музею старожитностей і мистецтв М. Ф. Біляшівського у 1902 р. експозицію закладу розділили на два великих відділи: природничо-історичний (у земському приміщенні) і культурно-історичний (у Просвітницькому будинку імені М. В. Гоголя, нині – ДАПО)⁹.

В одному зі звітів Природничо-історичного музею записано: “Основну увагу музей звертав на придбання речей зникаючої старовини”¹⁰.

Прочитуємо цікавий факт, наведений на шпальтах газети “Київські відомості”: “В Полтаву приїхав г. Беляшевский, заведуючий Киевским музеем. Вместе с Михаилом Александровичем они отправились на поиски старинных образцов ткачества и в какой-то сельской церкви нашли несколько интересных ковров.

Пока М.А. рассматривал одни, – г. Беляшевский успел у старосты торговать и купить какой-то редкий ковер. Когда М.А. заметил этот ковер, и набросился на него, как на редкость, а затем узнал, что ковер уже куплен, – он был так поражен и огорчен, что расплакался. И ковер все-таки попал в Полтавский музей: г. Беляшевский от имени Киевского подарил его Полтавскому музею”¹¹.

Виникають питання, якою була перша етнографічна експозиція, за якими принципами вона будувалася. Знаємо лише, що перевага надавалася студіюванню конкретного матеріалу, це було характерною ознакою при створенні експозицій тогочасних музейних закладів (наукова концепція М. Біляшівського, К. Мощенка). Формула сучасної етномистецької експозиції (автори Г. Галян, художники Н. Панченко, О. Нечипоренко) трансформувалася – від типологічного групування музейних предметів до створення архітектурно-художніх образів через ансамблевий метод показу з урахуванням характеру регіональних колекцій, традицій їх експонування, особливостей архітектурного об’єму, процесів культурного детермінізму та тенденцій сприйняття музейного простору сучасниками¹².

Не змінними залишилися лише колекції народного мистецтва, що є основою збереження естетичної, художньої своєрідності нашого народу. Це, зокрема, творіння велетів опішненського гончарства – Федора Чирвенка, Остапа Ночовника, Івана та Герасима Гладиревських, Юхима Різника, Василя Поросного, Петра Шумейка. Тож, попри тенденційні настанови тогочасного режиму, музейна експозиція не втрачала національного обличчя.

У щорічних звітах закладу чітко зафіксована динаміка розвитку, етапи формування колекційних збірок, а в 1898 р. виділення із загального масиву експонатів етнографічної групи та створення в 1907–1908 рр. відділу етнографії як наукового підрозділу¹³.

М. Олеховському вдалося сформувати власне бачення подальшої діяльності закладу, що передбачала не лише збиральницьку та експозиційну роботу, а й приділяла значну увагу науковій і педагогічній праці, поклавши в основу принципи історизму¹⁴.

Одним із показових прикладів було створення при музеї за ініціативи завідувача Центру досліджень кустарної справи, де на наукових засадах організували вивчення традиційних і нових кустарних промислів, здійснювалися координаційні функції, і ця справа стала поштовхом для утворення Кустарного складу Полтавського губернського земства, як самостійної адміністративної одиниці¹⁵. У цьому контексті етнографічне краєзнавство розглядалося як один із визначальних аспектів дослідження історії та традицій краю.

Привертає увагу той факт, що у земському музеї писали посібники для навчальних закладів. Актуальність їхньої проблематики, попри складні й неоднозначні процеси формування державної політики щодо освітньої галузі, не

7 Безрукіх П. На Полтавщині // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивоцвіт, 2003. – С. 278.

8 Власенко І. М. О. Олеховський. Музейна і педагогічна діяльність // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивоцвіт, 2003. – С. 62.

9 Величко-Березова А. М. М. А. Олеховский и становление музея Полтавского губернского земства / А. М. Величко-Березова, И. А. Власенко // 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею: мат. ювілейної наук. конф. Історія музею. Колекції. Питання експозиційної роботи. – Полтава, 1992. – Частина перша. – С. 7.

10 Отчет о естественно-историческом музее Полтавского губернского земства за 1907 год. – Полтава: Электрическая Типо-литография Н. М. Старожижского, 1908. – С. 3.

11 Михаил Александрович Олеховский (некролог) // Киевские ведомости. – 21 декабря 1909 г. – НА ПКМ. – Полтавский краеведческий музей. – Спр. П-01-67. – Арк. 3.

12 Галян Г. Етнологічний екскурс і модель сучасної народномистецької експозиції. – НА ПКМ. – Ф. 09. – Спр. 05. – Арк. 3.

13 Мокляк В. Джерела до історії Полтавського краєзнавчого музею // Титульний етнос: здобутки і втрати: зб. статей (за мат. наук.-практ. конф. 21–22 вересня 2000 р.). – Полтава-Опішне, 2002. – С. 53.

14 Пошивайло О. Опішненська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі) / Автор-упоряд. Олесь Пошивайло. – Опішне: Українське народознавство, 2010. – С. 6.

15 Отчет Полтавской губернской земской управы за 1905 год. – Полтава: Электрич. Типо-Литогр. Торг. Дома И. Фришберг и С. Зохорович, 1906. – Вып. I. – С. 88.

викликала сумніву. Тому їх розсилали не лише у школи, народні училища губернії, а навіть до Москви, Петербургу, Баку, Катеринослава, Риги, Тифлісу, тобто у провідні заклади Російської імперії. Проводилася змістовна робота щодо організації “пояснювальних читань” для учителів етнографії, археології, природознавства. М. Олеховський називав їх “родиноведение”, бо краєзнавство, вивчення народної традиції, вважав частиною педагогічної освіти¹⁶.

В унісон про-українськи налаштованому духу керівника зосереджувалася увага й інших співробітників на поставлених завданнях. Надійними помічниками завідувача у розв’язанні музейних проблем були К. Мощенко та І. Зарецький.

У 1907 р. К. Мощенко у Полтавському, Золотоніському та Прилуцькому повітах зібрав 368 експонатів (прикрашені рослинним орнаментом килими, вироби з дерева, сорочки, козацькі пояси, моделі селянського житла), а також уклав книжковий і картковий каталоги на 6 692 музейних предмети¹⁷.

Одним із фундаторів земського музею був відомий науковець-археолог І. Зарецький, який на запрошення М. Олеховського працював на посадах лаборанта, препаратора, помічника завідувача, обирався членом Московського Археологічного, Етнографічного товариств. Його науковий інтерес був зосереджений на гончарстві. Слід зазначити, що саме від І. Зарецького у 1897, 1903–1909, 1911 рр. до етнографічних зібрань музею надійшли понад 300 експонатів¹⁸.

За словами науковця-керамолога, доктора історичних наук Олеса Пошивайла: “...його наукова діяльність – це глибоке розуміння величчя народномистецької культури українців, усвідомлення значення автентичних творів гончарства для самовідновлення нації, для збереження національної ідентичності етносу”¹⁹.

Нині в експозиції представлені вироби опішненських гончарів: Івана Білика, неперевершеної Олександри Селюченко. Чільне місце в експозиції відведене виробам Василя Омеляненка, Миколи Пошивайла, Михайла Китриша. Експонуються гончарні вироби майстрів Зінківського, Миргородського, Лохвицького та Кобеляцького повітів. І неповним перелік гончарів буде без Явдохи і Гаврила Пошивайлів, які ще за життя створили домашній музей кераміки (нині – Меморіальний музей).

Експонатами етнографічної експозиції Полтавського краєзнавчого музею ім. В. Кричевського є керамічні вироби як кустарного виробництва, так і художні: декоративні тарелі, вазы, столові набори, скульптури малої форми, іграшки.

Колекції народного мистецтва є основою збереження української художньої традиції, історичної пам’яті й естетичної своєрідності українського народу.

У підсумку слід зазначити, що розбудові музейної справи в означений період сприяла загальна атмосфера в діяльності губернської управи, спрямована на розроблення концептуальних напрямів, програм розвитку в галузі кустарництва, підтримана Полтавським губернським земством.

За висновком письменника, краєзнавця Петра Ротача: “Ця історія, що бере початок від 1891 року, як і діяльність видатних музейних працівників, котрі відзначалися вагомим внеском в українську культуру, заслуговує на монографічний виклад”²⁰.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Белько О. О. Будинок Полтавського губернського земства: проблеми збереження і відтворення (з досвіду роботи земства з використання природних ресурсів краю) // Нове життя старих традицій: Традиційна культура в сучасному мистецтві і побуті: мат. Міжнар. наук. конф. в рамках V Міжнародного фестивалю українського фольклору “Берегиня” / за ред. проф. В. Давидюка. – Луцьк: ПВД “Твердиня”, 2007. – С. 505–511.

2. Безрукіх П. На Полтавщині // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивоцвіт, 2003. – С. 273–284.

3. Величко-Березовая А. М., Власенко І. А. М. А. Олеховский и становление музея Полтавского губернского земства // 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею: мат. ювілейної наук. конф. Історія музею. Колекції. Питання експозиційної роботи. – Полтава, 1992. – Частина перша. – С. 4–10.

4. Власенко І. Кость Мощенко і Полтавський краєзнавчий музей // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивоцвіт, 2003. – С. 37–41.

5. Власенко І. М. О. Олеховський. Музейна і педагогічна діяльність // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивоцвіт, 2003. – С. 61–65.

6. Галян Г. Етнографічна діяльність Івана Зарецького в Полтавському краєзнавчому музеї // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивоцвіт, 2003. – С. 34–36.

16 Єрмак О. П. Сільські кустарні промисли на Полтавщині в 20-і роки // 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею: мат. ювілейної наук. конф. Краєзнавство Полтавщини. – Полтава, 1991. – Частина третя. – С. 36–39.

17 Власенко І. Кость Мощенко і Полтавський краєзнавчий музей // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивоцвіт, 2003. – С. 37.

18 Галян Г. Етнографічна діяльність Івана Зарецького в Полтавському краєзнавчому музеї // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивоцвіт, 2003. – С. 35.

19 Пошивайло О. Опішненська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття... – С. 111.

20 Ротач П. Полтавський музей в 1926 році // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивоцвіт, 2003. – С. 268.

7. *Галан Г.* Етнологічний екскурс і модель сучасної народномистецької експозиції. – НАПКМ. – Ф. 09. – Спр. 05. – 7 арк.
8. *Єрмак О. П.* Сільські кустарні промисли на Полтавщині в 20-і роки // 100-річчя Полтавського краєзнавчого музею: мат. ювілейної наук. конф. Краєзнавство Полтавщини. – Полтава, 1991. – Частина третя. – 72 с.
9. *Мокляк В.* Джерела до історії Полтавського краєзнавчого музею // Титульний етнос: здобутки і втрати: зб. статей (за мат. наук.-практ. конф. 21–22 вересня 2000 р.). – Полтава-Опішне, 2002. – С. 52–61.
10. *Негай Г.* Тези виступу на “круглому столі” “Земський будинок і сучасні проблеми унікальних пам’яток архітектури” / Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивосвіт, 2003. – С. 341.
11. Отчет о естественно-историческом музее Полтавского губернского земства за 1907 год. – Полтава: Электрическая Типо-литография Н.М. Старожицкого, 1908. – 12 с., 25 с.
12. Отчет Полтавской губернской земской управы за 1905 год. – Полтава: Электрическая Типо-литография Торг. Дома И. Фришберг и С. Зохорович, 1906. – Вып. I. – 196 с.
13. Полтавское губернское земское собрание XLII очередного созыва (30 ноября – 8 декабря 1906 года). – Полтава: Типо-литография Л. Фришберга, 1907. – 456 с.
14. *Пошивайло О.* Опішненська мальована миска другої половини XIX – початку XX століття (у зібранні Російського етнографічного музею в Санкт-Петербурзі) / Автор-упорядник Олесь Пошивайло. – Опішне: Українське народознавство, 2010. – 640 с.: іл.
15. *Ротач П.* Полтавський музей в 1926 році // Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивоцвіт, 2003. – С. 268–272.
16. Михаил Александрович Олеховский (некролог) // Киевские ведомости. – 21 декабря 1909 г. – НАПКМ. – Полтавський краєведческий музей. – Спр. П-01-67. – 4 арк.
17. *Ханко В.* Будинок Полтавського земства: дещо з історії спорудження та функціонування / Полтава: архітектура, історія, мистецтво: мат. І наук. конф. “Вайнгортівські читання”, 27 листопада 2002 р. – Полтава, 2002. – С. 22–28.
18. *Шемчук В.* Горячий прихильник українського архітектурного стил / Полтавський краєзнавчий музей: зб. наук. статей 2001–2003 рр. Маловідомі сторінки історії, музеєзнавство, охорона пам’яток / редкол. О. В. Белько [та ін.]. – Полтава: Дивосвіт, 2003. – С. 300–305.

REFERENCES

1. *Belko O. O.* Budynok Poltavskoho hubernskoho zemstva: problemy zberezhenia i vidtvorennia (z dosvidu roboty zemstva z vykorystannia pryrodnykh resursiv kraiu) // Nove zhyttia starykh tradytsii: Tradytsiyna kultura v suchasnomu mystetstvi i pobuti: materialy Mizhnarodnoi naukovoi konferentsii v ramkakh V Mizhnarodnoho festyvaliu ukrainskoho folkloru “Berehynia” / za red. prof. V. Davydiuka. – Lutsk: PVD “Tverdynia”, 2007. – S. 505–511.
2. *Biezrukikh P.* Na Poltavshchyni // Poltavskiy kraieznavchyy muzei: Zbirnyk naukovykh statei 2001–2003 rr. Malovidomi storinky istorii, muzeieznavstvo, okhorona pamiatok / redkol. O. V. Belko [ta in.]. – Poltava: Dyvotsvit, 2003. – S. 273–284.
3. *Velychko-Berezovaia A. M., Vlasenko Y. A. M. A.* Olekhovskiy y stanovlenye muzeia Poltavskoho hubernskoho zemstva // 100-richchia Poltavskoho kraieznavchoho muzeiu: materialy yuvileinoi naukovoi konferentsii. Istoriia muzeiu. Kolektsii. Pytannia ekspozytsiinoi roboty. – Poltava, 1992. – Chastyna persha. – S. 4–10.
4. *Vlasenko I.* Kost Moshchenko i Poltavskiy kraieznavchyy muzei // Poltavskiy kraieznavchyy muzei: zbirnyk naukovykh statei 2001–2003 rr. Malovidomi storinky istorii, muzeieznavstvo, okhorona pamiatok / redkol. O. V. Belko [ta in.]. – Poltava: Dyvotsvit, 2003. – S. 37–41.
5. *Vlasenko I. M. O.* Olekhovskiy. Muzeina i pedahohichna diialnist // Poltavskiy kraieznavchyy muzei: zbirnyk naukovykh statei 2001–2003 rr. Malovidomi storinky istorii, muzeieznavstvo, okhorona pamiatok / redkol. O. V. Belko [ta in.]. – Poltava: Dyvotsvit, 2003. – S. 61–65.
6. *Halian H.* Etnohrafichna diialnist Ivana Zaretskoho v Poltavskomu kraieznavchomu muzei // Poltavskiy kraieznavchyy muzei: Zbirnyk naukovykh statei 2001–2003 rr. Malovidomi storinky istorii, muzeieznavstvo, okhorona pamiatok / redkol. O. V. Belko [ta in.]. – Poltava: Dyvotsvit, 2003. – S. 34–36.
7. *Halian H.* Etnolohichniy ekskurs i model suchasnoi narodnomystetskoj ekspozytsii. – NAPKM. – F. 09. – Spr. 05. – 7 арк.
8. *Yermak O. P.* Silski kustarni promysly na Poltavshchyni v 20-і roky // 100-richchia Poltavskoho kraieznavchoho muzeiu: Materialy yuvileinoi naukovoi konferentsii. Kraieznavstvo Poltavshchyny. – Poltava, 1991. – Chastyna tretia. – 72 s.
9. *Mokliak V.* Dzherela do istorii Poltavskoho kraieznavchoho muzeiu // Tytulnyi etnos: zdobutky i vtraty: zbirnyk statei (za materialamy naukovo-praktychnoi konferentsii 21–22 veresnia 2000r.). – Poltava-Opishne, 2002. – S. 52–61.
10. *Nehai H.* Tezy vystupu na “kruhlomu stol” “Zemskiy budynok i suchasni problemy unikalnykh pamiatok arkhitektury” // Poltavskiy kraieznavchyy muzei: Zbirnyk naukovykh statei 2001–2003 rr. Malovidomi storinky istorii, muzeieznavstvo, okhorona pamiatok / redkol. O. V. Belko [ta in.]. – Poltava: Dyvosvit, 2003. – S. 341.
11. Отчет о естество-историческом музее Полтавского губернского земства за 1907 год. – Полтава: Электрическая Типо-литография Н.М. Старожицкого. 1908. – 12 с., 25 с.
12. Отчет Полтавской губернской земской управы за 1905 год. – Полтава: Электрическая Типо-литография Торг. Дома И. Фришберг и С. Зохорович. 1906. – Вып. I. – 196 с.
13. Poltavskoye gubernskoye zemskoye sobraniye XLII ocherednogo sozyva (30 noyabrya - 8 dekabrya 1906 goda). – Poltava:

Tipo-litografiya L. Frishberga. 1907. – 456 s.

14. *Poshyvailo O.* Opishnenska malovana myska druhoi polovyny XIX – pochatku XX stolittia (u zibranni Rosiiskoho etnografichnoho muzeiu v Sankt-Peterburzi) / Avtor-uporiadnyk Oles Poshyvailo. – Opishne: Ukrainske Narodoznavstvo, 2010. – 640 s.: il.

15. *Rotach P.* Poltavskyi muzei v 1926 rotsi // Poltavskyi kraieznavchyi muzei: Zbirnyk naukovykh statei 2001–2003 rr. Malovidomi storinky istorii, muzeieznavstvo, okhorona pamiatok / redkol. O. V. Belko [ta in.]. – Poltava: Dyvotsvit, 2003. – S. 268–272.

16. Mikhail Aleksandrovich Olekhovskiy (nekrolog) // Kiyevskiye vedomosti. – 21 dekabrya 1909 g.– NAPKM. – Poltavskiy krayevedcheskiy muzey. – Spr. P-01-67. – 4 ark.

17. *Khanko V.* Budynok Poltavskoho zemstva: deshcho z istorii sporudzhennia ta funktsionuvannia / Poltava: arkhitektura, istoriia, mystetstvo. Materialy I naukvoi konferentsii “Vainhortivski chytannia”, 27 lystopada 2002 r. – Poltava, 2002. – S. 22–28.

18. *Shemchuk V.* Hariachyi prykhylnyk ukrainskoho arkhitekturnoho stylu / Poltavskyi kraieznavchyi muzei: Zbirnyk naukovykh statei 2001–2003 rr. Malovidomi storinky istorii, muzeieznavstvo, okhorona pamiatok / redkol. O. V. Belko [ta in.]. – Poltava: Dyvosvit, 2003. – S. 300–305.